

Vrijzinnigen Zierikzee 12 januari 2020

**'Geest van nieuw begin' - gelezen: verhalen over Jezus en Johannes de Doper (Lk 3 en 3; Mt 11)
toespraak Franck Ploum**

1.

Hij was ongeveer dertig jaar toen Jezus gehoor gaf aan zijn roeping. Natuurlijk, we kennen de kindheidsverhalen en we kunnen ze plaatsen in de literaire verteltradities van eeuwen, maar het beetje dat we met enige mate van waarschijnlijkheid weten, is allemaal pas van na zijn dertigste. Van voor die tijd weten we helemaal niets, maar koesteren we de verhalen. Die dierbare verhalen die geheel passen in de levenskeuze die hij na zijn dertigste maakte: de keuze om in de traditie van de Tora, een tsadik – een rechtvaardige dienaar Gods – te zijn.

Geboren in Bethlehem uit het geslacht van David, na het bezoek van de magiërs op de vlucht geslagen voor onderdrukker Herodes, teruggeroepen uit Egypte en opgegroeid in Nazareth. Op z'n dertigste begint hij openbaar te spreken over het komende Koninkrijk. En ze herkennen in hem een tsadik, een nieuwe koning in de lijn van de rechtvaardige David. Zo is het plaatje voor de evangelisten compleet. Immers: koning David uit Bethlehem werd op zijn dertigste gekroond. En Mozes werd uit Egypte geroepen om het volk te bevrijden uit de slavernij van onderdrukker Farao. Jezus heeft zijn plaats gekregen naast de grote namen uit de traditie en spreekt met de mond van de profeten uit diezelfde traditie.

Baan de weg voor het Koninkrijk van God, door recht te doen aan de armen, zieken te genezen, hongerigen te voeden en een jaar af te kondigen waarin alle schulden vereffend worden en de zwaksten recht wordt gedaan. Die stem heeft Jezus gehoord en daar heeft hij JA tegen gezegd. Hij laat zich dopen, als teken van een nieuw begin.

Zo gaat het openbare leven van Jezus beginnen. Het begin van iets nieuws. De kiem voor de messiaanse beweging is gelegd in het hart van de joodse traditie en dat wordt nog extra benadrukt door Jezus – geheel volgens zijn gewoonte – te plaatsen in de synagoge en hem te laten lezen uit Jesaja, die als geen ander Gods ontferming, vriendschap en trouw aan de armen en misdeelden onder de aandacht brengt en oproept om mee te werken, tsadik te worden in dienst van een nieuwe wereld van recht en vrede.

2.

De verhalen van de evangelisten zijn composities. Verhalen over Jezus, hier en daar flarden van Jezus zelf, maar vooral getuigenissen waarmee de schrijvers anderen willen overtuigen van de impact, de betekenis, het belang van deze mens Jezus, die door zijn leerlingen ook wel 'messias' wordt genoemd.

Opvallend is dat in die composities, alle vier, ook een andere naam een prominente rol speelt: Johannes de Doper. In het verhaal van Lukas zijn ze neven, bij de evangelist Johannes staat zijn optreden geheel in het teken van de komst van Jezus, bij de andere twee komt Johannes hier en daar voorbij en verdwijnt hij van het toneel na de eerste hoofdstukken.

Maar allemaal spreken ze over hem, als voorbode, aangever, als ondergeschikte van die ene, nog grotere: Jezus. Dat is begrijpelijk, het doel van alle evangelisten is immers om het verhaal van Jezus te vertellen en mensen te overtuigen hij de enige ware is. Maar historisch en feitelijk – voor zover je over feitelijk kunt spreken bij teksten uit de oudheid – ligt de zaak genuanceerder.

Eind eerste eeuw vóór en eerste eeuw vàn onze gangbare jaartelling is er grote aandacht voor wat we noemen: de eindtijdgedachte. Deze wereld houdt op te bestaan bij de wederkomst van de Messias of van de mensenzoon. Ook de wederkomst van de profeet Elia wordt genoemd als moment van eindtijd. We komen in de evangelie heel wat keren deze gedachte tegen, zoals: wees waakzaam gij kent dag noch uur, Dan zullen tekenen verschijnen aan zon en maan.

Vanuit die eindtijdgedachte start Johannes zijn doperse beweging. Hij predikt een doop van ommekeer, van bekering, van een einde aan list en bedrog, omwille van het oordeel dat bij de aankomende eindtijd over de

mens uitgesproken zal worden. Hij predikt en doopt de mensen als teken van een nieuw begin. Jezus laat zich door Johannes dopen. In Marcus belijdt Jezus zelfs zijn zonden alvorens dit gebeurd. Dat lezen we in de officiële christelijke liturgie natuurlijk nooit dat verhaal. Jezus is immers zonder zonden, God in ons midden. Maar de historische feiten laten zien dat Jezus een volgeling van Johannes was. Hij laat zich door Johannes dopen in de Jordaan, nadat hij een schuldbelijdenis heeft afgelegd (Mk 1,5.9) Dat betekent dat Jezus zich bij de beweging onder het gezag van Johannes aansluit en het gezag van Johannes erkent.

Uiteindelijk komt er een moment dat Jezus zich losmaakt van de Johannesbeweging. Waarschijnlijk vanwege het sterke eindtijd karakter. Vanaf dat moment beginnen de evangelieverhalen. En vanaf dat moment lopen de Johannesbeweging en Jezusbeweging. parallel en hebben groot respect voor elkaar, maar zijn ook concurrerend. Beide bewegingen verwijzen naar elkaar en leerlingen lopen wederzijds over. Leerlingen vragen hun leider ook naar de status van de andere beweging: Leer ons bidden, zoals ook Johannes zijn leerlingen leert bidden (Lukas 11,1); Over de gewoonten rond het vasten (Marcus 2,18) en dus ook zoals we hoorden: zeg me wat je ziet dan zal ik zeggen of het een betrouwbaar profeet is (Johannes)

Twee grote namen. Beiden zijn een eigen beweging gestart. Beiden hebben zich verzet tegen de status-quo van de gevestigde orde. Johannesbeweging gaat door, ook nog na Jezus dood. Beiden maakten erop attent dat de traditionele wijze van God vereren in de tempel niet voldoende was om te voldoen aan het gebod om de Thora trouw te zijn. Beiden werden door zowel politieke als religieuze leiders gezien als gevaar. Jezus neemt een groot deel van het gedachtengoed van Johannes over maar gaat eigen accenten

3.

Johannes de Doper verschijnt in het begin van het evangelie over Jezus. Hij vertegenwoordigt de geschiedenis van Israëls hoop en fungeert als een vermaner die de eschatologische komst van God aankondigt. In deze hoedanigheid vertegenwoordigt hij een soort verband tussen tijden: 'de grootste onder alle mensen' en 'minder dan de minste in het koninkrijk van God'. Zijn ruige gestalte doet denken aan Elia wiens functie daarom niet bij toeval door de evangelisten aan hem wordt toegeschreven. Zijn betekenis is echter veelzijdig en vereist interpretatie.

Het getuigenis van Flavius Josephus, een geschiedschrijver in dienst van het Romeinse Rijk, van wie een aantal grote werken nog steeds verkrijgbaar zijn – ook in het Nederlands - bewijst dat Johannes de Doper ook buiten het Nieuwe Testament zijn sporen heeft achtergelaten in de geschiedenis van de 1e eeuw. De 'historische Johannes' is daarom een belangrijk referentiepunt voor het onderzoek naar de 'historische Jezus'. Er zijn opvallende raakvlakken, vooral als het gaat om de aard van zijn boodschap en het verhaal over zijn gewelddadige einde.

Van theologisch belang is de rol die Johannes de Doper speelt als leraar van Jezus. Door Johannes' doop te ondergaan, erkent Jezus duidelijk de boodschap van Johannes de Doper. Als leerling bevindt Jezus zich in eerste instantie in een ondergeschikte positie die hij alleen kan verlaten door een onderscheiden, eigen boodschap. Dit is waar de interpretatie van de evangelisten begint, waarbij Johannes de Doper als een voorloper wordt geschetst en de bestaande relatie wordt omgekeerd. Alle verdere interpretaties en duiding van Johannes de Doper in de christelijke theologie borduren voort op deze verhouding.

4.

Via allerlei sleutelfiguren uit de Joodse bijbel, zoals Johannes de doper, maar ook de aanwezigheid van Hanna en Simeon in de kindheidsverhalen van Lukas, de voortdurende verwijzingen naar Mozes, Eila en de profeten, maken de evangelisten de doorgaande lijn van Joodse bijbel naar Jezus helder: deze blijde boodschap van deze onvergetelijke mens Jezus Messias, staat in een lange traditie van messiaans verlangen, van mensen die wachten, verwachten, hopen, werken aan nieuwe toekomst in Gods naam. Het optreden van Jezus is niets nieuws, geen nieuwe kerk, geen nieuw geloof, het is - met woorden van bijbelwetenschapper Ad van Nieuwpoort – Thora opnieuw.

Altijd weer staan nieuwe profeten en profetessen op die tekeer gaan tegen de status quo, tegen de machthebbers. Mensen die oproepen om gerechtigheid te volbrengen, God te eren door Thora te doen.

Thora opnieuw! Zouden wij dat ook kunnen? Nu vandaag in onze tijd? Een nieuw jaar. Wat staat ons te wachten. Vervulde tijd? Nieuw begin? Waar zien we naar uit, in ons eigen leven, in ons samenleven, in de wereld die ons thuis is? Het lijkt niet zo moeilijk om, na de gebeurtenissen van de eerste vijf dagen, te voorspellen dat het een bewogen jaar zal worden. Een jaar waarin wellicht meer dan ooit een tegenstem, een tegengeluid nodig is. Geluiden die spreken van een andere route, een andere koers. En het is niet zo eenvoudig om boven de schreeuwers uit te komen en voor het voetlicht te brengen wat ons beweegt en gaande houdt.

En toch is dat wat ons te doen staat, waartoe we opgeroepen worden. Bij de Oosterse christen is het kerstfeest nu pas begonnen: kindheidsverhalen ach, leuk. Maar voor hen is het echte kerstmis dat Jezus zich openbaart: door de doop, door op te treden in de synagoge. Maar je zou kunnen zeggen dat ook voor ons het Kerstfeest nu pas gaat beginnen. Het feestje is voorbij, de slingers zijn opgeruimd, de wereld heeft kunnen aanschouwen, nu mogen we ons met die route naar recht en vrede, met die Thora, presenteren in de tempels van onze wereld om een nieuw begin te verkondigen, voor te leven en te realiseren. Tegen de verdrukking in, bovenop de puinhopen van onze wereld, maar vol vertrouwen dat het zin heeft, zinvol is om het te doen. En ons daarbij vasthouden aan het verhaal van die Ene, erbarmend, genadig, bevrijdend aanwezig in ons midden. Ere zij de naam van die Ene.

Zeg amen – zo moge het zijn.